

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR IV
VOLUME 4

Accepted on December 22th 2015, at the 9th meeting of the SASA Department of
Languages and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2016

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности,
22. децембра 2015. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Ђорђевић и академика *Преграја Пићера*

Уредник

академик

МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД

2016

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Припрема
НМ либрис, Београд

Штампа
Planeta print, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2016

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Мирко Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године.

Прилози се објављују без измена, а нема текстова оних говорника који свој рад нису доставили. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
20. I 2015 – 22. XII 2015.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручни сарадник
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Драме. 1–5 / Душан Ковачевић</i>	11
<i>Речник њојмова ликовних умејноста и архитектуре. Том 1, А–Ђ</i>	25
<i>Како најисајти и објавити научно дело / Зоран В. Појовић</i>	35
<i>Зборник радова Византјолошкој институту. Књ. 50, 1–2. Mélanges Ljubomir Maksimović / уредници Бојана Крсмановић, Срђан Пиривајрић</i>	53
<i>Србија и Венеција : (VI–XVI век) / Момчило Сјремић</i>	61
<i>Зборник радова и сажетика / 4. Конрес Угружења за атеросклерозу Србије са интернационалним учешћем, Београд, 20–23. новембар 2014. ; [уредници Владимир Кањух, Небојша М. Лалић]</i>	73
<i>Српски језик на Косову и Метохији данас : (социолнјивистички и линвокултуролошки аспект) / Мијра Релић</i>	81
<i>Зборник Института за српски језик САНУ. [Књ.] 2, Српски језик и актуелна питања језичке политике / главни уредник Срејо Танасић</i>	81
<i>Петар С. Јовановић : истраживач у географији – преталац у друштву</i>	103
<i>Генетички модификовани организми : чињенице и изазови : зборник радова са научној скупа одржаног 22–23. октобра 2013. године / уредник Марко Анђелковић</i>	111

<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен научнику, државнику и председнику Српске краљевске академије Стојану Новаковићу (1842–1915–2015).....</i>	123
<i>Italy's Balkan Strategies (19th–20th Century) / edited by Vojislav G. Pavlović ; editor in chief Dušan T. Bataković</i>	141
<i>Црквена иконостасна Византија од краја иконоборства до смрти цара Василија I / Предраг Комаћина ; уредник Љубомир Максимовић</i>	141
<i>Топонимија Бањске хрисовуље : ка осмишљању старосрпској ионономасличкој речника и бољем познавању ошћесловенских именовних образаца / Александар Лома.....</i>	153
<i>MIKLOSICHIANA bicentennialia : зборник у част двестотне годишнице рођења Франца Миклошича / уредници Јасмина Грковић-Мејор, Александар Лома.....</i>	153
<i>Мојће старине развоја Србије / уредник Часлав Оцић</i>	169
<i>Речник српскохрватској књижевности и народној језика. Књ. 19, Оцаи – иеојласник / [председник Уредничкој одбора Слана Рисић ; уредници Даринка Горјан Премк ... и др.]</i>	181
<i>Срби и Први светски рат 1914–1918 : зборник радова са међународној научној скупи одржаној 13–15. јуна 2014. / уредник Драгољуб Р. Живојиновић.....</i>	193
<i>Законик цара Стефана Душана. Књ. 4, том 1–2 / уредници Косја Чавошки, Ђорђе Бубало</i>	205
<i>Документи о сивој иконостаси Краљевине Србије 1903–1914. Књ. 1–7, св. 1–42 / уредници Ваца Чубриловић, Радован Самарџић, Василије Ђ. Кресивић</i>	221
<i>Између завичаја и иуђине : сусрећи различитих култура у српској књижевности / Светозар Кољевић. – Нови Сад : Академска књија : Оранак САНУ у Новом Саду, 2015</i>	237
<i>Сво десет година Српској дијалектолошкој зборника</i>	245

<i>Др Аћим Медовић : (1815–1893) : живої и дело : зборник радова с научної скуїа поводом 200 година од рођења / уређивачки одбор Радоје Чоловић, Владимир Кањух, Брана Димитријевић, Снежана Вељковић, Јелена Јовановић Симић</i>	<i>261</i>
<i>Ваїикан и Први свеїски рай : 1914–1918. Књ. 1–3 / Драїољуб Р. Живојиновић</i>	<i>277</i>
<i>Линївистїичка славистїика : студије и чланци / Предраї Пиїер</i>	<i>289</i>
<i>Срїски у круїу словенских језика : драматїичка и лексичка поређења / Предраї Пиїер</i>	<i>289</i>
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	<i>303</i>

Речник појмова ликовних уметности и архитектуре. Том 1, А–Ђ. –
Београд : Српска академија наука и уметности : Завод за уџбенике, 2014

Говорили: академик Милан Лојаница
др Љиљана Стошић
Драгољуб Којчић

У Београду, уторак 3. фебруар 2015. у 13 часова

ЈЕДИНСТВЕН РЕЧНИК

Познато је, али ваља понављати, да немамо довољно оних књига које држимо што ближе руци, на радном столу, у првој полици до узглавља. Недостају нам, дакле, темељне књиге и недостаје нам свеобухватан речник српског језика, научних појмова и појава у свим уметностима. А речници су најбоље и најпотребније књиге. У њима је укупно искуство и у њима се налазе основни знакови споразумевања, у дугом распону, од првих написаних речи до нашег памћења. Речници и енциклопедије штите од заорава, богате знање и спречавају сувишна понављања.

У Одељењу ликовне и музичке уметности САНУ, 1982. године, изабран је Одбор за израду *Речника појмова ликовних уметности и архитектуре*. Одбор је мењан и обнављан. Безмало две трећине имена, у књизи коју данас приказујемо, стављено је у оквир. Свима је одато заслужено признање, а садашњи Одбор, који води академик Милан Лојаница, довршио је први део, први том, првих шест слова азбучника, јединственог, научног и уметничког, свечано опремљеног и илустрованог *Речника*. Ову моћну књигу можемо да читамо на неколико начина а да притом наша радозналост не посустаје. Можемо почети од прегледног увода, опширног колико је потребно, систематизованог

како је неопходно, тако претвореног у историју једне велике књиге. Можемо ту књигу да читамо редом, по одредницама и појмовима, а да истовремено прескачемо дугачке временске периоде, остварења из националних и општих уметности, с оним енциклопедијским „скоковима“ што нам окрећу пажњу на раст цивилизацијских стубова. Можемо Речник да читамо где се год отвори, са средине, с краја унатраг, одакле хоћемо, по бирању или случајностима, и увек ћемо наћи нешто занимљиво и корисно. А можемо да гледамо прилоге у боји, с прецизним легендама испод њих, с годинама и другим подацима, па да опет имамо изванредан доживљај. Доиста, први пут имамо богату, стручну и замашну књигу која слави ликовне уметности и архитектуру на начин који заслужује награде првог степена.

О великом издавачком подухвату, по природном реду, говориће академик Милан Лојаница, председник Одбора за израду *Речника* и секретар Одељења ликовне и музичке уметности, др Љиљана Стошић, уредник *Речника*, писац великог броја одредница, и господин Драгољуб Којчић, директор и главни уредник Завода за уџбенике, који је и овом приликом помогао да замашни пројекти САНУ буду на достојан начин предати научној, стручној и уметничкој пажњи.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

МИЛАН ЛОЈАНИЦА

БОЉЕ СА РЕЧНИКОМ У РУКАМА НЕГО БЕЗ ЊЕГА

Старање о језику је важан посао, којим се људи од струке па и сви умни људи једног народа одвајкада с пажњом баве јер је фонд речи и њихова правилна употреба почетни услов јасног изражавања мисли и доброг споразумевања.

Српска академија наука и уметности има значајну традицију у бављењу лексикографским пословима. Штавише, старање о језику је било један од повода и за само заснивање Друштва српске словесности далеке 1846, а потом и Српског ученог друштва, па када је, касније, основана и Краљевска академија у првом плану активности ове установе поново је била брига о артикулацији језичког фонда и унапређењу затечене рурално-фолклорне лексике у развијенију – грађанску форму – прикладнију за ново време и потребе модернизације Србије. Томе ће посебно допринети оснивање Лексикографског завода са Стојаном Новаковићем на челу још 1893, а значајно ново унапређење ове активности догодиће се и тридесетих година прошлог века, када се

под руководством академика Александра Белића рад на *Речнику српскохрватској књижевној и народној језика* проширио и на истраживања лексике посебних стручних и научних области, што је било у складу са општим развојем науке и угледом који је она имала у том времену.

Увиђање да је систематичније бављење језиком потребно и у области уметности долази, међутим, код нас са доста кашњења. Вероватно је то повезано са чињеницом да су модерни покрети у уметности у то време примани са више скепсе и резерви него они у науци. Уосталом, те резерве према модерној уметности биле су карактеристичне не само за нашу академску средину него и за оне много ближе европским културним центрима и самим изворима тих модерних појава.

Систематичнији рад на језику уметности долази код нас тек са другом половином прошлог века, тачније тек шездесетих година, када је критеријум „тачног цртања – реалног представљања објективне стварности“ у ликовним уметностима већ увелико уступио место већој духовној отворености коју су са собом носили нови модерни покрети. Када је, дакле, дух модерне већ био отворио врата САНУ за пријем у чланство низа представника ликовних уметности и архитеката који су превратнички, пионирски деловали још у периоду између два рата, у Академији се почело говорити о потреби бољих појмовних разјашњења и бољег споразумевања о поимању уметности у историјском али и у овом, модерном времену.

Ипак, тек почетком осамдесетих, код групе академика, уметника са снажним делом и великим угледом, међу којима су били Недељко Гвозденовић, Пеђа Милосављевић, Иван Табаковић, Марко Челебоновић, Мића Поповић и други, сазрело је уверење да је нашој средини, осим општег речника народног језика и речника посебних научних области, потребан и речник појмова из области ликовних уметности. Тако је, почетком осамдесетих, основан Одбор за Речник Одељења ликовних и музичких уметности САНУ, за чијег је председника именована динамична и идеји од самог почетка веома одана вајарка Олга Јеврић, а у Одбор је именовано чак 25 чланова, међу којима су били, осим већ поменутих, и академици Бранислав Којић, Војислав Кораћ, Михаило Марковић, Дејан Медаковић, као и професори универзитета Лазар Трифуновић, Милан Дамњановић, Зоран Павловић и други.

Прве године активности на Речнику обележио је карактеристичан почетни ентузијазам и брзо напредовање у стварању базичног фонда појмова. Потом су уследиле прве критичке анализе, па неопходна теоријска разматрања, израда картотеке, документације и друго. Постепено, у почетку аморфна збирка појмова конституисала се у појмовну целину која је ликовну уметност представљала као једну дубоко антрополошки условљену и друштвено-историјски веома значајну појаву.

Око активности Одбора за речник убрзо се окупило укупно више од стотину сарадника. Рад је постајао све садржајнији и динамичнији, а око

ових активности се успоставила једна жива интелектуална клима, која је учеснике мотивисала не само на индивидуални рад него и на интензивне међусобне контакте, разговоре, расправе, понекад и на оштре поларизације супротних ставова, што је све заједно стварало стимулативан амбијент, а Одбор је постајао један центар окупљања у САНУ који је значајно обогаћивао иначе позитивну климу културних догађања осамдесетих година у Београду и Србији.

Долазеће деведесете године носиле су, међутим, овом раду много мање наклоњене околности. Опште интересовање за питања културе у средини нагло се редуцира. У први план су избиле неке друге теме, изостаје и материјална подршка активностима на Речнику, смањује се број чланова Одбора, осипа састав спољних сарадника, па ипак, део активности се одржао.

Фаворизују се активности које је кадровски, технички и финансијски могуће једноставније реализовати путем сепаратних тематских ауторски уобличених издања, а рад на матичној целини се усмерава на дужи временски период. Тако се, уз посебно залагање академика Срејовића штампа ауторски од стране др Миодрага Шуваковића уобличена верзија „Појмовника модерне и постмодерне уметности и теорије после 1950“, а такође и „Речник психологије уметничког стваралаштва“ др Владислава Панића, док се у припремама налазио и „Речник српске и југословенске авангарде“ и „Речник примењене уметности“, на којима су радиле мање ауторске групе (једна са проф. Ирином Суботић на челу). Али, једном изгубљени елан и атмосфера заједништва из осамдесетих тешко су се опорављали. Заправо, после двехиљадите рад се једва одржао само захваљујући истрајности академика Олге Јеврић, једног сталног запосленог и тек покојим од спољних, повремених сарадника. А онда, нажалост, већ под притиском здравствених тешкоћа, Олга Јеврић не може да настави старање о пројекту. Истовремено, и средства Фонда су сасвим истањена па је Одељење пред одлуком да пројекат угаси.

Напокон, после више периода стагнација па и потпуног мировања активности, чак и упркос драстичној беспарици и останку без иједног на задатку запосленог сарадника, покушава се ипак са одржањем пројекта. Новоформиран Одбор, са групационом готово волонтерски ангажованим сарадника, у последњој фази активности прихвата се посла да, сада већ са значајне временске дистанце, сагледа затечене материјале, да их садржински догради, преуреди, по потреби трансформише, прилагоди, допуни, ажурира, поново категорише, методолошки уједначи, стилски и језички балансира, концепцијски реорганизује и да их на крају опреми убедљивом илустративном грађом и индексацијом. Све заједно, овај замашан посао изнео је излазни уреднички тим који потписује ову књигу уз поновно активирање већине некадашњих и нових сарадника писаца текстова и, разуме се, уз помоћ Завода за уџбенике, без чије подршке ове књиге не би било.

А сада, посао ми је да вам после ових основних података о току активности укажем на неколико, по мом мишљењу важних карактеристика књиге која је пред вама. Најпре, тематска поента или фокус око кога се окупљају сви садржаји јесте феномен ликовности. Концепцијски, текстови у овој књизи, заправо, траже да одговоре на три основна питања: Шта је у самој природи ликовне уметности и архитектуре, шта су им карактеристике и која су својства те ликовности и какве су им функције?

Најпре, код велике већине појмова који су овде сакупљени и тумачени, тежи се, заправо, разјашњењу односа између стварања уметничког дела и перцепције дела. Све ликовно је наиме, у уметности усмерено на питање учинка или доживљаја, или другачије – ту је реч о односу између видљивог и оне мање очигледне стварности, која се тиче сваког појединачног виђења, те како би Арнхајм рекао позивајући се још на Платона, код природе ликовног је реч о „племенитој ватри која струји кроз очи и дух загрева“.

Потом, тумачења у овом Речнику теже да именују и разјасне својства те ликовности, у првом реду његова комуникативна својства, јер ликовно је језик, језик који има свој вокабулар, правила, синтаксу и своју способност да буде довољно информативан, да описује, али и да буде експресиван, да изражава став, мисао, залагање или осећање, као и најзад, да тај језик тежи да буде угодан чулима, односно да буде леп по себи, да буде естетски.

У трећем тежишту књиге текстови теже да осветле функције феномена ликовности, односно начин на који је ликовно уплетено у човеков живот, како то ликовно артикулише човеков живот кроз појединачно искуство, али и кроз искуство социјалних група и великих људских заједница, како ликовно синтетизује поруке времена и како се уобличава у парадигме укуса и стила, школа и правца, како постаје носилац и заштитник традиција, а како и када његова улога постаје изузетно активна и чак мењалачка.

Речи, односно појмови овог речника објашњавају, дакле, природу, својства и функцију ликовности и то ликовности која се несумњиво тиче широког поља визуелних уметности, као и ширег поља визуелне културе и, најзад, културе уопште. Па ипак, првенствено, како се из наслова види, овај речник је усмерен, пре свега, на области ликовних уметности и архитектуре, чиме се следи чврсто историјски утврђено сврставање сликарства, скулптуре и архитектуре у исту *artes major* целину још од њихове заједничке преантичке колевке. Оно што ове дисциплине држи на окупу јесте њихова постојаност у времену, њихов јасно одређен и историјски потврђен естетски статус, као и степен развијености у многобројне гране и огранке, способне за свој даљи самосталан развој (као што је то случај, на пример, са екстензијама ликовних уметности у графику, дизајн, хибридне или алтернативне медије и друго, као што се и архитектура разгранавала у низ области од просторног планирања и обликовања читавих градова до пројектовања појединачних грађевина, моделовања ентеријера, дизајна употребних предмета, урбане сценографије и

др.). Најзад, та развијеност области и њихова дисциплинарна профилација јасно разликује ове гране уметности од оних које су још у процесу развоја и конституисања.

Што се садржаја тиче, Речник обухвата појмове из области историје и теорије предметних дисциплина, термине који се тичу значења и тумачења дела, процеса њиховог настајања, тематике, начина рада, техника, технологија, материјала, алата, заната и друго. У области историје, тумачења појмова нас воде путевима еволуције дисциплина, упознајемо логику развојних процеса од њиховог настајања до момента када их околности и појаве снажних субјеката не уклоне са историјске позорнице и не доведу до тријумфа неке нове савремености. Такође, важно место заузимају појмови који се тичу теоријског аспекта и мисаоних струјања.

Потом, важна је група појмова која се односи на знаке и значења уметничких дела, на иконологију, иконографију, семантику и ликовну семиологију. Значајан корпус термина посвећен је структури ликовних или архитектонских дела, процесу њиховог настајања као и вредновању дела, потом појмови који се тичу материјала, заната, технике и технологије рада. Ту су, затим, појмови који се тичу својстава уметничког позива, живота уметника, њиховог рада, радионице, потом они посвећени вештинама, тајнама заната, пустоловини открића, видљивим или невидљивим савезницима, наручиоцу, тржишту, јавности, уметничким признањима итд. Има у књизи и појмова који се тичу рубних зона ликовних уметности и архитектуре, али и оних које помажу сналажењу у ширем пољу ликовне културе. Садржаји су повезани у целину на начин састављања мозаика од различитих, понекад и хетерогених, али међусобно повезаних па и међусобно условљених делова.

Разуме се, наведени широки тематски круг иде у сусрет разноликим интересовањима и потребама читаоца, књига је намењена широком коришћењу у образованим установама, али и у стручним библиотекама, потом јавној сфери као и, разуме се, сваком личном или породичном коришћењу.

Књига је, заправо, збирка краћих есеја код којих се тежило довољно исцрпним информацијама, јасно приказаним и разговетно писаним чак и када се ради о магичним финесама уметности. Књига је, дакле, намењена широком читалачком кругу, али тако да задовољи потребе и ужег стручног па и експертног интересовања, те да укаже на пут могућег даљег тематског продубљивања. Претходна категоризација појмова, обим текста и методолошке препоруке писцима, као и пажљива редакторска координација, тежили су што објективнијем приступу целини уметничке историје, од удаљених временских периода до актуелних питања ликовне оставштине и савремене теорије и праксе ликовног и архитектонског стваралаштва.

Тежња је такође била да текстови буду ван поларизација ставова и субјективизма и да буду без литерарних и других састојака несвојствених литературе лексикографског карактера. Па ипак, аутори нису били без слободе

за индивидуална варирања редакцијских препорука што је допринело извесној живости текста, упркос вишеструком његовом брушењу и проласку кроз руке понекад двају аутора, или чак више њих, а неретко и уз редакцијска до-теривања излазних верзија.

За овај речник концептуално је веома била важна илустративна грађа која представља неопходну допуну текста и која се у књизи исказује сопственом речитошћу. Визуелна подршка тексту следи уверење да и само посматрање дела ликовних уметности, као и упознавање изузетних грађевина, представља, само по себи, оплемењујуће искуство. Зато су илустрације у овом речнику допуна сазнањима и тумачењима појмова, а укупан труд око књиге, све до њених естетских карактеристика, техничке опреме и квалитета штампе, помажу да књига буде просветљујућа, лепа у рукама и драга читаоцу.

И на крају овог сажетог приказа, неколико закључних напомена.

Настала као плод вишегодишњег труда, ова књига је прилог енциклопедистици ове врсте у области ликовне културе, какав до сада нисмо имали. Њена појава је испуњење дуга према низу значајних имена, чланова САНУ и спољних сарадника, који су иницијативу покренули и одржали 80-их година прошлог века кроз форму неке врсте интелектуалног дружења и културног дешавања, више него што је то била институционализована лексикографска делатност. Наиласком неповољних околности та активност је изгубила почетни елан и готово се угасила, па ипак, показало се да је тај минули рад могуће, уз извесну реконцептуализацију, развити, допунити, актуелизовати и уобличити у квалитетну и комуникативну излазну верзију, што све сведочи да наша средина може да одржи сталност интереса за бригу о језику уметности, чиме се отварају врата за боље споразумевање о значају тих уметности, па и ширем значају културе и њеном месту у свакодневном животу.

У околностима све већег потискивања културе на маргине друштвене бриге и интереса, приређивање ове књиге представља један знак отпора према менталитету узмицања пред налетима актуелних неспоразума око самог појма културе и њеног значаја у човековом животу и статусу заједнице.

За отклањање тих неспоразума, за бољу комуникацију између шире друштвене средине у уметности, бар што се тиче ликовних уметности и архитектуре, уверени смо, биће више шансе са овим речником у рукама него без њега.

ЉИЉАНА СТОШИЋ

РЕЧНИК КАО ДОКАЗ УПОРНОСТИ

Ништа тачније ни убитачније не изражава природу лексикографског посла као она латинска сентенца којом је академик Драгослав Срејовић 1979.

ефектно завршио свој Увод *Речнику њрчке и римске митологије* (писан у коауторству са проф. др Александрином Цермановић), да онемога богови мрзе дају да саставља Речник. Замењујући пагански свет хришћанским, ове речи би се могле изменити утолико да Бог искушава снагу физичкога састава и издржљивост менталнога склопа састављача Речника. У тој истини би била садржана и друга, универзалнија, да ни један човек не бира свој посао нити струку, пријатеље и непријатеље, животне и пословне партнере, надређене, државна устројства и владаре, него да сви они – из нама непојмљивих разлога – судбински бирају појединце увлачећи их у своју орбиту.

Како другачије него тако објаснити невероватан сплет околности који је пратио настанак *Речника њојмова ликовних уметности и архитектуре*, посебно његовога првога тома који је данас пред нама окупљајући нас поново у овом непоновљивом саставу, једнако нестварном као што је и списак имена аутора који су га саставили? Странице ове књиге исписали су наши најугледнији историчари уметности и теоретичари уметности, укључујући и најзвучнија имена српскога сликарства, вајарства и архитектуре. *Речник ликовних уметности* до последњег дана био је глас да је „немогућа мисија“ и да се стога никада и неће остварити, посебно због преамбициозне замисли непримерене нашој духом учмалој средини, и то још у годинама државнога распада пропраћенога ратовима и бомбардовањима, санкцијама и немаштином. У времена у којима музе обично ћуте, у Српској академији наука и уметности је тихо-тише и без помпе писан *Речник њојмова ликовних уметности и архитектуре* у чијем је састављању учествовало осамдесет бардова српске уметности, науке и културе, од којих њих двадесетак више није међу живима. Тако, у првом тому *Речника* своје одреднице потписују Коста Богдановић, Зоран Божовић, Тајјана Бошњак, Нандор Глид, Радмила Граовац, Милан Дамњановић, Александар Зарин, Олга Јеврић, Миодраг Јовановић, Драгољуб Кажих, Бошко Карановић, Богомил Карлаварић, Марко Крсмановић, Драган Крстић, Првослав Митић, Владислав Панић, Миодраг Мића Поповић, Ранко Радовић, Војин Стојић, Живојин Турински, Стјепан Филеки, Верена Хан и Алекса Челебоновић. И од живих помињем бар неке, мада је то увек незахвално и неправедно према осталима: Драгомир Ацовић, Зоран Белић-Weiss, Соња Бриски Узелац, Зоран Гаврић, Милија Глишић, Јерко Денегри, Триво Инђић, Слободан Малдини, Зоран Маневић, Лидија Мереник, Слободан Мијурковић, Александар Палавестра, Бојана Пејић, Сретен Петковић, Сретен Петровић, Милета Продановић, Владан Радовановић, Балша Рајчевић, Бранислав и Миланка Тодић, Предраг Царановић, Миодраг Шуваковић. Осим Љиљане Стошић, као стручни сарадници на *Речнику* радили су Чедомила Маринковић, Зоран Шевкушић и Мирољуб Кушић. Од највеће помоћи у раду и организацији послова на *Речнику*, осим академикâ Олге Јеврић и Милана Лојанице, били су својевремено и академици Стојан Ћелић, Мића Поповић

и Драгослав Срејовић, као и вишедеценијски секретар Гордана Харашећ. Сви ми сарађивали смо годинама и деценијама, а наша радна пријатељства преливала су се и у бескрајну људску подршку и потпору у периодима посустајања и тренуцима који нису обећавали. Од тренутка предавања рукописа *Речника* Заводу за уџбенике, бриге око његове завршне дораде нису биле мање, али осећање да се деле са уредницима и стручњацима упућених у свој посао (Јелена Давидовић Коларов, Биљана Несторовић, Ирена Канкараш, Драган Тадиновић) читав посао је чинило лакшим, а велики притисак одговорности – сношљивијим.

Улагањем натчовечанске енергије сви они допринели су да се оствари сан сањан више од три деценије. Зато данас у првом тому *Речника њојмова ликовних уметности и архитектуре* на 623 стране има око 800 одредница са више од 700 илустрација у боји. Оне, илустрације, никада нису биране случајно него увек промишљено и са увидом шта ће од материјала бити објављено у наредним томовима *Речника*. Сваки ликовни прилог заузео је своје место у овој књизи да би рекао нешто више од текста који илуструје, допуњујући га тако да не искочи из низа који чини, не прекида га и не нарушава, а уз то доприноси јединствености и хармоничности целине. Пропратне слике у боји изабране су у намери да илуструју како примерима из опште тако и из националне историје уметности, а притом су равномерно распоређиване и према садржају самих одредница (по четири илустрације анђела и ђавола, на пример).

Као ретко који, овај *Речник* је снабдевен и индексом личних имена, налазила се она у самој одредници или у пропратној литератури. То је посао изведен савршено и без преседана, имајући у виду да је свако страно име наведено и у изворном и у транскрибованом облику. Оно што великим светским речницима и енциклопедијама обично недостаје, ма који гласовити издавач стајао иза њега, ово Академијино издање има – Азбучник одредница на почетку и Азбучник аутора на крају књиге. Реч је о узорним и корисним прегледима на свега неколико страна захваљујући којима се читалац лишава потребе да листа *Речник* у потрази за одређеним појмом или именом.

Први контакт са сваком књигом, па и са првим томом *Речника њојмова ликовних уметности и архитектуре* САНУ, остварује се његовим насумичним отварањем, листањем и разгледањем. Тако се у овој књизи, негде око њене 100. странице, под одредницом Амелист, сазнаје да је овај љубичасти полудраги камен, према Плинију, штитио од враџбина и имао лековита својства, због чега се у античка времена сматрао каменом умерености. На изложбама у Каселу и Венецији 1992/93, наша концептуална уметница светског гласа, Марина Абрамовић, обувала је претходно изузевне посетиоце својих изложби у амелистне клопке или их пуштала да само медитирају гледајући у њих, остављајући да се зрачење њихове позитивне енергије осети и доживи.

Већ на следећим страницама *Речника* наилази се на одредницу *А м п р*, стил у архитектури, унутрашњој декорацији и дизајну намештаја у време Наполеона, али и на редове о грађевинама и урбанистичким решењима у Петрограду као својеврсном париском уметничком еху, уз помињање цркава у Башаиду и Старом Бечеју, подигнутих у истом стилу. Наредна лексикографска одредница о *А м у л е т у*, магичном предмету од памтивека, али истовремено и најранијем степену развоја скулптуре и облику из којег ће се она развити, открива и зашто је Херберт Рид у својој збирци имао скулптуру у бронзи Барбаре Хепворт из 1962. под називом *Пробијена форма* или *Амулеј*. У сликовном делу, читалац на свега неколико узастопних страница има прилику да се упозна са камејом у аметисту са ликом цара Константина Другог из берлинског Државног музеја из IV века, Наполеоновим свадбеним кочијама из 1810. из Националног музеја двораца Версај и Тријанон, као и каменим амулетом из праисторијског налазишта у Винчи, данас у београдском Народном музеју.

Ово је инсајдерско виђење једне по свему необичне и јединствене књиге чија четири наставка у наредним годинама следе. Управо ових месеци и недеља други том полако почиње да показује своје обресе будући да је дуги низ година и деценија чекао своје долажење на ред. Тако ће бити и са осталим томовима. Без обзира у којем радном саставу та издања буду изашла на светлост дана, првим томом је израђена макета и утврђена основа које ће моћи да се држе сви потоњи наставци и изданци. Уз помоћ интернета и света компјутера њихово ће појављивање бити знатно лакше и брже, али оно што ће им давати изузетност биће лични печат који им буду удахњивали њихови аутори и уредници. Оно што се ничим не може заменити нити надокнадити, јесте бескрајна љубав и апсолутна посвећеност лексикографском послу и струци. Свест о томе да велике подухвате може да изнедри добар и уигран тим састављен не само од врских и врхунских него и од вредних и преданих појединаца, изгледа да у последње време излази на видело и у нашој средини.

На крају ми не преостаје ништа друго него да се од срца захвалим свима који су веровали у овај подухват у временима која му нису била наклоњена и који су својим ангажовањем допринели да се деценијама прикупљани материјал извади из фиока и не препусти заборау у фасциклама. Излажењем првог од пет планираних томова *Речника њојмова ликовних уметности и архитектуре* велики недосањани сан генерација српских ликовних уметника и историчара уметности престаје то да буде преточивши се у један од својих могућих али стварних и живих облика. Нека поживи на многаја љета!